

pravidel je požadavek zajistit, aby se legitimizace vztahů LGBT menšiny neuskutečňovala jen na základě negativních práv, nýbrž aby se pozitivní práva této menšiny postupně vyrovnala právům a možnostem heterosexuální většiny.

Studii lze charakterizovat jako mezioborový pohled na vnější situaci LGBT menšiny, který vychází především z filozofické a historicko-právní perspektivy; je možno ji považovat za úvod do problematiky pro anglicky hovořící čtenáře, kteří nemají o postavení LGBT minority přehled. Největším přínosem studie je podrobná prezentace vývoje právního diskurzu souvisejícího s touto problematikou v různých kulturních systémech a v konkrétních historických obdobích od nejstarších kultur po současnost a rozbor jednotlivých právních kauz v kontextu vývoje historicko právních diskurzů.

Celkové vyznění studie by obohatilo zpřesnění některých pojmů, jichž autorka v textu užívá – konkrétně co bylo v kontextu různých dob a kultur považováno za homosexualitu či homosexuální chování včetně proměn těchto významů. Po proměně „sodomity“ v „homosexuála“, který popsal Foucault, bylo přibližně do padesátých let dvacátého století považováno za ústřední patologii homosexuality obrácení genderových rolí – homosexuálové byli označováni jako „invert“ (což znamenalo ženy v mužském těle a naopak), přičemž samotné preferované pohlaví nebylo při posuzování příliš významné. Za homosexuály tedy nebyli považováni muži, kteří nepřekračovali hranice svého genderu a zastávali během sexuálních praktik aktivní roli. Teprve od poloviny minulého století se ustálil jako hlavní znak homosexuality preference stejného pohlaví. Do devatenáctého století byla valorizována tzv. romantická přátelství, především mezi ženami, která bychom dnes označili jako lesbické vztahy. Dané ženy si mezi sebou směly vyznávat lásku v dopisech nebo spolu spát v jedné posteli a nikdo na jejich vztahu neshledával nic sexuálního, pokud se ženy nepřestávaly chovat v rámci předepsaných genderových pravidel a neodmítaly se provdat za muže. Teprve s nástupem vědecké sexuologie počátkem dvacátého století dostala tato přátelství přídech homosexuálního jednání a začala být odsuzována jako zvrácenost. V kontextu kultur mimo euroamerický prostor

pak existovalo zcela svébytné pojetí pohlaví a genderu, diametrálně odlišné od toho, na který jsme zvyklí my.

Autorka se rovněž nezabývá vývojem sebeidentifikace jedinců z LGBT minority ani postupným konstituováním její skupinové identity. V USA a západních demokratických zemích lze najít výrazný předěl přibližně od sedmdesátých let dvacátého století, kdy se LGBT minorita začala považovat za svébytnou skupinu a emancipovat se podle vzoru jiných menšin, především národnostních. Činnost LGBT aktivistů měla na formování celospolečenských diskurzů týkajících se homosexuální menšiny rozhodně výrazný vliv.

Do studie mohla být rovněž zahrnuta specifiká vývoje situace české a slovenské homosexuální menšiny, která procházela jiným vývojem než LGBT minorita v západních zemích. Na toto téma začaly v posledních letech vznikat kvalitní odborné studie, ale téma rozhodně ještě vyčerpano není.

Veronika Ďuríčková

Jan Paulas – Martin T. Zikmund – Luboš Kropáček: *Po cestách kamenitých. O životě, islámu a křesťanské víře*. Praha: Vyšehrad, 2013, 272 s.

„Kdyby byl Bůh chtěl, byl by vás věru učil národem jediným. Avšak neučinil tak proto, aby vás vyzkoušel tím, co vám dal. Předstihujte se vzájemně v konání dobrých skutků! K Bohu se uskuteční návrat vás všech, a On vás poučí o tom, v čem jste byli v rozporu“ (s. 133). Koránská súra Prostřený stůl asi nejlépe koncentruje poselství knižního rozhovoru *Po cestách kamenitých*: zdůraznění nekonečné pestrosti různých podob víry v jediného Boha. A zároveň zdůraznění možnosti – ba v globalizovaném světě dokonce nutnosti – plodného dialogu, vzájemného respektu a poznávání. Autoři Martin Zikmund a Jan Paulas na stránkách knihy zpovídají katolíka a předního znalce islámu Luboše Kropáčka. Výsledkem je text kombinující dvě vzájemně se propustující roviny. Otevřené bilančování životní cesty českého křesťana ve druhé

polovině 20. století a výkladově laděné kapitoly zabývající se mimořádně rozsáhlým muslimským pásem země od severní Afriky a Evropy až po Indonésii.

Životní příběh v komunistickém Československu se zpočátku odvíjí podle jinými již mnohokrát převyprávěného schématu. Rodina prvorepublikového vlastence, právníka a vášnivého turistu zažívá po únoru 1948 společenský pád. A spolu s rodiči čelí prvním nespravedlnostem i mladý Luboš. Přes skvělý prospěch nemůže pro třídní původ studovat gymnázium. Kvůli vášni k cizím jazykům proto volí obchodní školu. Protože nelze cestovat do zahraničí, hltá dobrodružné cestopisné příběhy sepsané těmi, kteří cizí kraje ještě poznat mohli. Mezi jinými se zde od počátku vymyká postava znalce a milovníka arabských beduinů Aloise Musila. Kropáček přitom svou vášeň k cizím jazykům vysvětluje právě jako kompenzaci nemožnosti cestovat: „Zájem o orientální jazyky vznikl z touhy po dálkách a jejich studium přímo nabádalo k pokoře. Šlo – i mentálně – o jakési cizí kontinenty, o dobrodružné potěšení z odlišných gramatik“ (s. 28). Vynikající maturant poté nemůže pro nevhodný kádrový posudek ani na vysokou školu. Se svou jazykovou výbavou proto nastupuje jako referent do Pragoexportu. Zde na sebe v rámci plnění budovatelských závazků nakonec upozorní, když se zaváže splnit zkoušky hned z pěti cizích jazyků. Teprve to mu vynáší doporučení ke studiu, bez kterého by se patrně náš nejlepší znalec islámu vůbec nezrodil.

Kropáček si tedy plní svůj sen, přičemž se po vzoru muslimských učenců zpětně vidí jako jeden z článků v dlouhém lidském řetězu předávaného poznání (*silsila*). Navazuje tak na svého učitele Felixe Tauera (letní semestr končil rozpadem Osmanské říše a větou „Dál již to nejsou dějiny, ale politika“), nejvýraznější katederní osobnost Karla Petrčka a svého školitele Ivana Hrbka. Arabistiku začíná studovat právě ve vzrušující době, kdy kolonie získávají nezávislost a v atmosféře optimismu zakládají samostatné státy. Rok 1960 se totiž stává Rokem Afriky, na filozofické fakultě vzniká nový obor afrikanistika. Československo se chce prosadit také obchodně v západními mocnostmi uprazdňovaném prostoru. Euforie z dekolonizace je však prováděna

pochyba a následně i deziluzí. Kropáček připomíná násilnosti boje za nezávislost, například surový evropský terorismus francouzské Organizace tajné armády. Ta byla složena z francouzských nacionalistických důstojníků a politiků, kteří se v duchu hesla „Seine protéká Paříží a Středozemní moře protéká Francií“ nehodlali smířit s nezávislostí Alžírsko. Nejprve se mohutnou vlnou bombových útoků proti civilnímu obyvatelstvu (1961) snažili vyprovokovat Arabů k přerušení příměří a k rozdmýchání násilí v předvečer referenda. Poté se dostali do křížku se samotnou francouzskou armádou a nakonec se dokonce pokusili odvrátit nezávislost Alžírsko atentátem na francouzského prezidenta a státním převratem v samotné Francii. Kropáček tak mimochodem připomíná, že Arabové nikdy neměli patent na terorismus. K deziluzi ale nakonec vedly především chabé výkony vlád v nově nezávislých zemích. Po osamostatnění zažily úpadek poprvé popsány již v roce 1962 René Dumontem v tehdy ještě kritizované knize *L'Afrique noire est mal partie*.

S realitou disfunkčních režimů se Kropáček mohl od svých studentských let setkávat na vlastní oči i při studijních cestách. V Káhiře například prožil dramatickou šestidenní válku (1967), kdy Izrael nečekaně napadl a bleskově rozdrtil armády sousedů. Zatímco egyptské noviny vycházely s titulky typu „Naše tanky se valí na Tel Aviv“, egyptští vojáci byli hnáni zcela opačným směrem. Bezprostředním výsledkem války byl hon na špióny, „Špionománie“ se snažila odhalit viníky těžko pochopitelné porážky „neporazitelné“ armády. Dlouhodobým důsledkem porážky ale byl odklon od dosud převažujících sekulárních ideologií či západních modelů a příklon k islámu. Mezi lidmi se začala šířit představa, že slabost Arabů souvisí s odklonem od islámu. Případně názor, že porážka byla Božím trestem za popravu disidenta a islamisty Sajjida Qutba (1966).

Legendární studentská expedice Lambaréné (1968), která s Tatrou naloženou humanitární pomocí projela téměř celý černý kontinent, pak symbolicky uzavírá optimističtější etapu Kropáčkovy mladého života. Záhy po návratu začíná normalizace a po ní čistky na fakultě. Jeho dodnes aktuální doktorská práce o Dárfúru je včetně kladných posudků připravena

k obhajobě, avšak doktorská řízení jsou z pokynu ministerstva pozastavena (1970). V roce 1974 pak Kropáček musí z fakulty odejít, aby se až do listopadu 1989 živil jako tlumočnick a překladatel „na volné noze“. Na fakultu se mohl vrátit až v roce 1990. Komunistům sice mezitím vadí jako akademik, leč nezdráhají se využívat jeho tlumočení na nejvyšší úrovni (setká se tak s Jásirem Arafátem, Háfizem Asadem nebo Kaddáfim). Nejsilnější jsou pasáže, kdy se Kropáček otevřeně přiznává k několikaleté spolupráci se Státní bezpečností, přičemž vrcholem je špiónská cesta do Izraele. Zpětně lituje, že nebyl silnější, ačkoli vstup do KSČ nikdy nepřijal. Avšak věří, že nikdy neposkytl informace, které by komukoliv uškodily. Snad tomu tak i bylo, protože s ním po čase StB spolupráci ukončila.

Výkladové kapitoly o minulosti a především současnosti muslimských společností zas a znovu ukazují na mimořádnou pestrost islámu. Na doširoka rozevřený vějíř jeho normativních podob i reálně žitých projevů. Chybí totiž závazná centrální autorita na způsob papeže či církevních koncilů. Jedinou autoritou je Korán. Leč vždy různé až protichůdně interpretované. V současnosti přitom Kropáček pozoruje další rychlé štěpení islámu na prozápadní sekulární proudy a naopak hnutí konzervativní až salafistické. Jakékoliv zobecňování je tak značně obtížné, až nemožné.

Historicky první příčinou pestrosti islámu se podle Kropáčka stalo jeho rozštěpení na sunnitskou a řadu šíitských větví. Šíité se domnívají, že Korán není úplný. Při editaci chalífou Uthmánem prý bylo vyškrtáno vše, co se týkalo Alího a jeho rodiny – podle nich jediných právoplatných nástupců Proroka. Podobně se odlišuje také soubor tradic, z čehož vyplývají i odlišnosti právní. Šíité si pak každoročně svátkem *ašúra* v duchu protisunnitských pašijí připomínají bratrovražednou občanskou válku a mučednickou smrt Husajna u Karbalá (680). Navíc se liší i postavení duchovenstva. Zatímco sunnitě jsou hrdí na to, že nemají žádnou kněžskou vrstvu, a všichni věřící jsou tak Bohu stejně blízko, šíitští duchovní od 50. let 20. století tvrdí, že díky vzdělání mohou chápat a lidem vykládat vůli skrytého imáma. Kropáček připomíná, že se sice obě větve zastoupené egyptským

Al-Azharem, iráckým Nadžáfem a iráckým Qommem v duchu ekumenismu pokusily sblížit (1959–1960) a uznat šíu jako pátou právní školu (*džafari*). Pro politické rozepře z toho ale sešlo.

Dalším zdrojem mnohobarevnosti islámu je v Kropáčkově vyprávění kontrast mezi polem učeneckým a citovým súfismem. Sečtělí právníci chápou vysoce abstraktního Boha jako Stvořitele, Pána a Zákonodárce. Stvořil svět a nyní přísně dohlíží na řád přírody i lidské dodržování seslaných zákonů. Odtud až hnidopišské rozlišování pěti právních kategorií jednání: prikázané, doporučené, dovolené, neschválené a zakázané. Súfismus se oproti tomu domnívá, že Bůh lidi stvořil, aby se mohl zrcadlit v jejich srdcích. S Bohem je možné navázat vztah. Víra v Boha a láska k Němu i Jeho stvoření je zkušenost skrze níž lze Boha lépe poznávat a posilovat víru. Súfismus proto spíše rozlišuje poslušné podřízení se Bohu dodržováním vnějších rituálů (*islám*), zvnitřnělou víru (imán) a konání dobra (*ihsán*). Přitom hledá různé cesty, jak se Bohu přiblížit (meditace, askeze, poezie).

Příčinou mnohotvárnosti islámu je ale i jeho prolínání se staršími kulturami, přes které se při své geografické expanzi navrstvil. Přičemž v jednotlivých kulturních regionech vždy jako houba selektivně nasával inspiraci z těchto starších zdrojů. Jak se trefně vyjádřil marseillský muftí Soheib Bencheikha, islám je polygamní, uzavřel sňatky s arabskou, perskou, tureckou a indickou nevěstou – a dnes se uchází o ruku evropské sekulární kultury. Mnohdy jde ale o inspirace kontroverzní. Příkladem budiž ženská obřízka předislámských kultur Nilského údolí. V souvislosti s arabským jarem se pak například zaktualizovala teze maďarského arabisty Miklóše Marótha hovořící o tom, že Arabové nasáli a osvojili si antické kulturní dědictví. Přitom Evropě přes středověkou Andalusii zprostředkovali Aristotela a demokratické ideje. Oni samotní si z antiky vzali hlavně Platóna s jeho důrazem na hledání silného a mravného vládce, který přináší stabilitu, ale zároveň tenduje k autoritářství.

Právě masivní příchod islámu do západní Evropy vytváří další klony popisované na škále: „euroislám – islám ghetta“. Příběhů příchodu muslimů do Evropy a jejich integrace je přitom hned několik. Nejznámější vypráví o hostujících

dělnících, které si západoevropské státy čelící nedostatku pracovní síly pozvaly po druhé světové válce, vesměs z bývalých kolonií. Jestliže byl zpočátku islám dělníků z ubytoven a garážových modliteben prakticky neviditelný, vše se změnilo s příchodem manželek. Rodiny vychovávající děti začaly žít plnohodnotný život muslimů, komunity proto otevírají mešity, obchody s muslimským oblečením, halál řeznictví či restaurace. Úplně jiný příběh ale mohou vyprávět třeba alžírští *harki*. Ve válce za nezávislost (1954–1962) obětavě podporovali Francii, přes 200 tisíc jich sloužilo v její armádě, domobraně či koloniálních úřadech. Pro většinu příběhů se přitom hodí Kropáčkem citovaná maxima Saint-Exupéryho Malého Prince připomínající Evrope její roli: „Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal...“ (s. 205).

K migraci došlo v kontextu náboženského ožívování muslimských společností, odkud gastarbeiteři přicházeli. Pobožnost evropských muslimů je podporována i petrodolary z konzervativních monarchií Zálivu nebo misiemi. Zrodilo se také mediální impérium, nejdůležitější redakce zaměřené na evropské muslimy dnes vedle Bejrútu a Káhiry sídlí v Paříži a Londýně. Kropáček ale nevidí islámskou víru samu o sobě jako překážku integrace. Zajímavou skupinu představují třeba v Německu a Rakousku perfektně integrovaní alevité. Přicházejí z Turecka, kde platí za sekulární a úspěšnou skupinu, jakkoliv diskriminovanou. Podle Kropáčka lepší integraci muslimů ve Francii spíše než víra brání segregace na velkých a od zbytku majority oddělených panelových sídlištích. Nebo tendence zaměstnavatelů propouštět je za recese jako první. V Německu se zase hojně diskutuje fenomén turecké nevěsty. Až polovina sňatků je domluvených rodiči, přičemž nevěsty jsou velmi mladé. Často navíc dovezené z Turecka. Nemají tak šanci seznámit se před založením rodiny a výchovou dětí s většinovou německou společností, navázat zde kontakty, vzdělávat se a osvojit si jazyk. Takto limitované matky pak ale vychovávají i děti, které jsou pak oproti vrstevníkům z majority handicapované svých rodinným zázemím. Německo tak teprve od roku 2007 uděluje vízum jen nevěstám starším osmnácti let. A podmínkou je rovněž atest z němčiny.

Podle Kropáčka integraci také často brání nevhodně připravení imámové. Může sice jít o absolventy prestižních islámských center jako je egyptský Al-Azhar, tuniská Zajtúna, pákistánské školy *deobandi* nebo saúdská Mekka a Medina. Avšak příliš neznají evropské jazyky, neorientují se v kultuře, uznávaných hodnotách a společenských poměrech. Navíc zde mnohdy působí jen několik let (duchovní ze Saúdské Arábie nebo Turecka). Nebo jsou dokonce vládami vysíláni na pár týdnů o ramadánu. Nemají tak moc času se rozkoukat a pomoci pak v orientaci a integraci samotným dezorientovaným věřícím. Muslimské komunity postupně pochopily svůj handicap stran imámů. Od devadesátých 20. století zakládají vlastní instituce vzdělávající kazatele pro potřeby evropských věřících. Se zpožděním se rozhoupaly také evropské státy a jejich univerzity. Ve snaze eliminovat radikální kazatele rozvíjí islámská studia Francouzi, Britové, Belgičané, Němci či Holanďané a Švédí. Zdatně jim ale sekundují i Poláci, kde na Varšavské univerzitě vznikla celá katedra euroislámu. Konečně, také křesťanské církve nezůstávají pozadu. Například pařížský Katolický institut imámům začal nabízet (2008) školení v sekulárních hodnotách a mezikulturních vztazích.

Sousední Rakousko přitom Kropáček líčí jako povedený příklad začlenění imigrantů. Zdejších 400 tisíc muslimů pocházejících z Turecka a Bosny představuje 6 % populace a zákonem zde byl islám zrovnoprávněn s křesťanstvím již v roce 1912. Klíčovou ingredienci úspěchu Kropáček vidí ve vstřícnosti zástupců obou stran, majority i přistěhovalců. Za muslimy vystupuje výrazný Bosňák Smail Balič, kurátor v Národní knihovně a autor knih o tom, jak žít plnohodnotný islám v moderních evropských společnostech. Majoritě pak jde svou vstřícností příkladem kardinál Franz Konig. Katolíci i evangelíci pak mají v jednotlivých spolkových zemích pověřené osoby pro kontakt s místními muslimy. Právě mezináboženský dialog je Kropáčkovým celoživotním tématem, které jde proto zcela logicky napříč jednotlivými kapitoly knihy.

Karel Černý